

Aan de politieke partijen in Zaanstad

Zaandam, 21 september 2017

Geachte dames en heren,

Erfgoed is een mooi woord. Het drukt uit dat we iets hebben ontvangen uit het verleden, waar we voor moeten zorgen. Om met het Erfgoedplatform van Kunsten '92 te spreken: erfgoed is een cadeau uit het verleden. Met die gedachte hebben we in de Zaanstreek wel moeite gehad. Velen ervoeren de overblijfselen van het verleden eerder als obstakel voor de vooruitgang dan als cadeau. De Derde Pinksterdag kostte bedrijven teveel geld, de houten huizen moesten verdwijnen voor de aanleg van nieuwe wegen en de oude fabrieken moesten plaats maken voor moderne bedrijven of moderne woningbouw.

Die fase zijn we gelukkig voorbij, al zijn we daardoor al veel waardevols uit het verleden kwijtgeraakt. Vandaag de dag is zelfs het tegenovergestelde zichtbaar: erfgoed wordt gewaardeerd als kwaliteitsaspect in een buurt of wijk. En als er geen erfgoed meer in een buurt aanwezig is worden de kenmerken daarvan voor dat doel benut in de nieuwbouw, zoals in Inverdan.

Wat er nog aan daadwerkelijk erfgoed resteert is nu extra belangrijk geworden en zal met aandacht behouden en beheerd moeten worden. Dat is best een stevige opgave voor het gemeentebestuur. Wij willen u daar graag een paar gedachten voor meegeven. Hopelijk kunt u die betrekken bij uw verkiezingsprogramma en bij het beleid in de komende vier jaar. Wij sturen u ter ondersteuning ook een klein manifest van het national Erfgoedplatform van Kunsten '92. De vijf punten die zij noemen voor de verkiezingsprogramma's gelden onverkort voor Zaanstad.

Wij willen u echter ook een paar typisch Zaanse punten voorleggen: de ontwikkeling van de Zaanse Schans, het verspreide erfgoed, de kwaliteitsbewaking in de houtbouw en de inzet van de gemeente.

1. Houdt de erfgoedkwaliteit van de Zaanse Schans hoog

De komende periode zult u besluiten gaan nemen over de toekomst van de Zaanse Schans. Gestart als reservaat voor Zaanse houtbouw is de Schans uitgegroeid tot een toeristische topattractie in Nederland. Inmiddels wordt onderkend dat de overweldigende - en nog steeds groeiende – bezoekersaantallen een bedreiging gaan vormen voor de kwaliteit van het erfgoed en van het gebied als geheel. Terecht is daarom een project Masterplan Zaanse Schans 2030 gestart dat probeert een ontwikkelingsrichting te vinden die de kernwaarden van dit gebied overeind houdt of hopelijk nog versterkt. Voor de Vereniging Zaans Erfgoed staat de gewenste uitkomst daarvan niet vast. Wij zullen de uitkomst toetsen aan ons centrale uitgangspunt voor de Schans: de kwaliteit van het 'Zaanse dorp uit 1850' moet behouden en zo mogelijk versterkt worden. Daarbij gaat het zowel om de panden zelf als om hun functies en de structuur van het gebied als geheel. Wij rekenen erop dat ook u dat bij uw beoordeling van het resultaat als richtlijn zult hanteren.

2. Geef het verspreide erfgoed meer gezicht

Zaanstad is geen Dordrecht, Alkmaar of Zutphen. Verreweg de meeste oudere steden kennen een historisch kerngebied waarin de monumenten, vaak nog in een historische structuur, geconcentreerd zijn. De stedenbouwkundige geschiedenis van Zaanstad heeft een heel ander bebouwingspatroon opgeleverd. Een belangrijk gevolg is dat in Zaanstad dergelijke concentraties monumenten niet bestaan, met uitzondering van de Gortershoek in Zaandijk, Haaldersbroek in Zaandam en de industriewand tegenover Wormerveer. Daarbuiten kent de streek honderden gemeentelijke, provinciale en rijksmonumenten, die verspreid zijn over de stad. Restanten van de stedenbouwkundige padstructuren zijn ook op verschillende plekken terug te vinden. Door de spreiding van het erfgoed over de gemeente heeft het minder impact, valt het minder op, krijgt het minder waardering, wordt het eerder bedreigd door aangrenzende ontwikkelingen en krijgt het minder aandacht van de toerist dan het verdient.

Wij pleiten ervoor om op een aantal plaatsen in de gemeente door een passende inrichting van de publieke ruimte wat grotere gebieden met een historische uitstraling tot stand te brengen. Door het verbeteren van de publieke informatievoorziening kan meer aandacht van de inwoner en de in erfgoed geïnteresseerde toerist worden verkregen. Als voorbeeld kan worden gedacht aan de Klauwershoek, delen van de Zuidzijde en de Westzijde en nog resterende paden in Zaandam, de nog aanwezige Zaanse hofjes, een deel van de Zaanweg in Wormerveer en van de Zuider- en Noorderhoofdstraat in Krommenie. In dergelijke gebieden zou ook het Welstandsregime daarop moeten worden aangepast. Dat geldt overigens ook voor de directe omgeving van al bestaande concentraties, zoals de Domineestuin.

Laten we hier niet lang mee wachten, want de kleine verliezen die nu en dan optreden hebben grote gevolgen voor het totale beeld in dergelijke gebiedjes.

3. Laat nieuwe Zaanse houtbouw ook echt Zaanse houtbouw zijn

Oppervlakkig gezien lijkt de Zaanse houtbouw 'hot', maar wie er met kennis van zaken naar kijkt ziet meestal slechts vrije interpretaties. Op zich is daar niets tegen, zeker niet als in een overigens modern ontwerp duidelijk zichtbaar beoogd wordt slechts bepaalde elementen van de historische bouw toe te passen. Daarnaast zijn er echter initiatiefnemers die traditionele bouw lijken te ontwerpen, maar daarbij op kernpunten van de traditie afwijken. Zo ontstaan panden die de indruk wekken tot die Zaanse bouwtraditie te behoren, maar er in werkelijkheid niet in passen. Als dat met regelmaat gebeurt dreigt die traditie te verwateren en uiteindelijk te verdwijnen. Dan zou daarmee een stukje van de Zaanse eigenheid verloren gaan en dat zal niemand's wens zijn.

In het kader van de enkele jaren geleden nog functionerende Houtacademie is in beeld gebracht wat de centrale kenmerken van de Zaanse houtbouw zijn. Het gaat dan onder meer om elementen als dakhelling en verhoudingen. Het is prettig dat er Zaanse kanters zijn die deze traditionele bouw opnieuw willen toepassen. Misschien gaat het te ver om 'Zaanse houtbouw' op eenzelfde manier als merk te behandelen als Goudse kaas of Haagse hopjes, maar van het Welstandstoezicht mag worden verwacht dat men bewaakt dat de traditie dan in ieder geval zo zuiver mogelijk wordt gehouden.

4. Het erfgoedbeleid is nooit af en vraagt blijvende inzet

Hoewel er in Zaanstad al enkele honderden monumenten zijn aangewezen, is het beleid zeker nog niet afgerond. Niet alleen is dagelijks bewaking van de monumenten tegen onbedoelde of bedoelde bedreigingen nodig. Ook zijn er nog zeer veel waardevolle panden in de gemeente die bescherming behoeven. Dat geldt zeker ook voor de wat recentere bouw, bijvoorbeeld de naoorlogse. Daarvan zijn er al enkele door Rijk of gemeente aangewezen, maar er zijn er nog veel meer. Gelukkig is er

lang niet altijd een acute dreiging, zodat het aanwijzingsbeleid geleidelijk kan worden voortgezet. Maar het tempo moet er wel gehandhaafd blijven en de vrijwilligers van Zaans Erfgoed willen daar graag aan meewerken. Van de gemeente wordt eveneens initiatief verwacht, door private ontwikkelaars op hun verantwoordelijkheid te wijzen. Wij denken bijvoorbeeld aan het gebied op de hoek van Westzijde en Vincent van Goghweg in Zaandam.

Zowel voor het aanwijzingsbeleid als voor de bewaking is voldoende ambtelijke inzet en soms budget noodzakelijk. Er zijn in de afgelopen jaren goede stappen gezet en de inzet die dat heeft opgeleverd moet op zijn minst behouden blijven.

Met het voorgaande punten hebben wij enkele aandachtspunten willen aandragen voor het beleid in de komende jaren. U leest het goed: wij zijn niet ontevreden. Integendeel, de inzet van de gemeente is in de afgelopen jaren vergroot en de samenwerking met het brede erfgoedveld is sterk verbeterd. Maar alertheid op achteruitgang is in het erfgoedbeleid onmisbaar: je kunt een monument maar één keer slopen of vernielen. En dat is al te vaak gebeurd. Daarnaast zien wij nog veel mogelijkheden om de impact van het beleid te versterken. Niet omdat onze vereniging daar baat bij zou hebben, maar omdat de inwoners van de gemeente er garen bij spinnen. Hun leefomgeving wordt meer waardevol door de kwaliteit van het erfgoedbezit. Wij hopen dat u dat voldoende aanspreekt en dat u in het verkiezingsprogramma en later in het collegeprogramma de nodige aandacht aan dit onderwerp wilt besteden. Evenals vier jaar geleden zullen wij begin 2018 voor het onderdeel 'erfgoed en monumenten' een vergelijking van de verkiezingsprogramma's opstellen en op onze site publiceren.

Met dank voor uw bereidheid om deze voorstellen te willen lezen en met vriendelijke groet,

P. Oudega,
waarnemend voorzitter